

Fotografier af tysk arkivmateriale vedrørende Danmark

AF JOHAN HVIDTFELDT

Den anden verdenskrig blev for det tyske arkivvæsen en fuldstændig revolution. Såvel ældre arkiver fra statsarkiverne rundt om i landet som de helt nye arkiver fra ministerierne blev evakueret. Efterhånden som de allierede hære rykkede frem i Tyskland, overtog de de arkiver, som man traf på. De blev på en måde betragtet som krigsbytte. Med hærene fulgte særlige Document Teams, der var knyttet til efterretningsafdelingerne. I første omgang skulle arkiverne udnyttes til at samle oplysninger, der kunne være af betydning for den øjeblikkelige krigsførelse. Hertil kom, at man skulle bruge materiale til den store krigsforbryderproces i München. Desuden tog man også hurtigt fat på at udnytte dette enorme materiale til rent videnskabeligt brug. I øvrigt har også en del videnskabelige institutioner o. l. erhvervet arkivmateriale af tysk proveniens. Fortegnelse herover i Guide to Captured German Documents, udarbejdet af Gerhard L. Weinberg, 1952, med tillæg fra 1957.

De erobrede akter fra nyere tid kan stort set deles i tre hovedgrupper:

1. Udenrigsministeriets akter, hvortil hører gesandtskabers og konsulaters arkiver, det gamle og det nye rigskancellis arkiver samt en del »Nachlässe«.
2. Militære arkiver.
3. Akter, der stammer fra SS.s, Sikkerhedstjenestens og politiets arkiver.

Det tyske udenrigsministerium (Auswärtiges Amt)

En del af dette arkiv var evakueret til steder øst og syd for Berlin. Efterhånden som russerne rykkede frem, blev det flyttet mod vest til Harzen, og her blev det erobret af de allierede. Andre dele af Auswärtiges Amts arkiv var faldet i russiske hænder og findes nu i Centralarkivet i Potsdam. Kort oversigt herover i Übersicht über die Bestände des deutschen Zentralarchivs Potsdam, 1957.

Den del af arkiverne, som amerikanerne og englænderne havde overtaget, og som gik tilbage til 1867, blev først ført til slottet i Marburg. En særlig Foreign Office-State Department Document Unit havde ansvaret for det. Senere kom arkiverne til den amerikanske sektor i Berlin, hvor de blev anbragt i MacNairs Barracks, det tidligere Telefunken Haus. Her opbevarede man også arkiverne fra det gamle og det nye rigskancelli. I 1948 blev arkiverne overført til

Whaddon Hall i England, og i løbet af 1950'erne blev de tilbageleveret til Auswärtiges Amt i Bonn og udgør nu dette ministeriums politiske arkiv. Rigs-kancelliernes arkiver er dog blevet afleveret til Bundesarchiv i Koblenz.

I 1946 oprettede den engelske og den amerikanske regering et German War Documents Project (GWDP). Lidt senere kom også den franske regering med i dette arbejde. Opgaven var at gennemgå og mikrofotografere det tyske udenrigsministeriums akter fra tiden 1918–45 med henblik på udgivelsen af en samling af Documents on German Foreign Policy 1918–1945. En betydelig række bind i denne værdifulde publikation har siden set lyset. Arkivdelegationer fra allierede og neutrale lande fik efterhånden adgang til i Berlin at gennemgå arkiverne og fotografere det materiale, som havde interesse for dem, både fra tiden 1939–45 og fra den ældre tid. For hver pakke eller hvert bind, som blev fotograferet – helt eller delvis – udarbejdedes der såkaldte data sheets, som giver et kort resumé af indholdet og oplysning om den tyske signatur. Her anføres også de pågældende akters serial numbers, som regel et for hver arkivalsk enhed. Desuden optagelsesnumrene eller frame numbers. I Foreign Office Library, Cornwall House, Stamford Street, London, har man et fuldstændigt eksemplar af alle disse data sheets. Her opbevares også aftryk af de nyere dokumenter, der er blevet fotograferet, mens størstedelen af aftrykkene fra ældre tid – før 1919 – er kommet til Public Record Office. Kopi af fotograferede dokumenter kan bestilles i Foreign Office Library. Kopier af film kan fås i National Archives.

På grundlag af de udarbejdede data sheets er der udgivet forskellige fortegnelser over det fotograferede materiale. Nævnes kan: Ernst Schwandt: Index of Microfilmed Records of the German Foreign Ministry and the Reich's Chancellery covering the Weimar Period, deposited at the National Archives, 1958; A Catalogue of Files and Microfilms of the German Foreign Ministry Archives 1867–1920, udgivet af The American Historical Association Committee for the Study of War Documents, 1959, samt første bind af A Catalogue of Files and Microfilms of the German Foreign Ministry Archives 1920–45, udg. af The Hoover Institution Stanford University, 1962. Dette værk er planlagt til i alt tre bind.

Hvis man kender akternes serial numbers, kan man ved hjælp af disse fortegnelser finde frem til de tyske arkivbetegnelser og dermed også til akterne i Bonn. På den anden side kan man fastslå det pågældende serialnummer, når man har oplysning om den arkivalske betegnelse. Der er dog visse undtagelser. Efter at sagerne er kommet tilbage til Tyskland, har man i det politiske arkiv begyndt på en omordning af arkiverne. Dette gælder først og fremmest den store og betydningsfulde afdeling Inland, hvor akterne så vidt muligt er blevet ordnet efter lande, hvilket selvfølgelig gør det lettere at finde frem til det materiale, der har interesse. Men det betyder, at de gamle arkivalske enheder er blevet opløst, og man kan derfor ikke fra et givet serialnummer (eller frame-number) nå frem til selve akterne.

I august og september 1947 gennemgik en dansk arkivdelegation, udsendt af Den parlamentariske Kommission, det tyske udenrigsministeriums og rigskancelliernes arkiver i MacNairs Barracks. Delegationen bestod af politiadvokat Erik Bech, landsarkivar Johan Hvidtfeldt og arkivar, dr. phil. Harald Jørgensen. Fra januar til april 1948 blev arbejdet fortsat af de to arkivarer samt af kriminalbetjent J. Sjørup, idet man nu ikke blot gennemgik materialet fra besættelsestiden, men også fra den ældre tid, tilbage til 1867. Det var Rigsarkivet, der havde skabt mulighed for arbejdets fortsættelse ved bevillinger fra staten og Carlsbergfondet, og forstørrelserne af de mikrofilm, der blev taget af det relevante materiale, er nu samlet i Rigsarkivet, efter at Folketinget har afleveret sine fotokopier hertil, da Den parlamentariske Kommission afsluttede sit virke.

Arbejdet med gennemgangen af dette arkivmateriale i 1947 og 1948 var forbundet med store vanskeligheder, idet fortegnelserne var yderst mangelfulde og ofte af en rent foreløbig karakter. Enkelte sager kunne ikke benyttes, enten fordi de var i en dårlig tilstand eller var i brug til andre formål. Tiden var knap, pengemidlerne begrænset. I 1953 foretog arkivar, dr. Jørgensen derfor en supplerende undersøgelse på grundlag af de udarbejdede data sheets i Foreign Office Library, og Rigsarkivet har derefter modtaget en række fotografier, der er samarbejdet med det tidligere modtagne. Der er af dr. Harald Jørgensen udarbejdet en samlet fortegnelse over dette store materiale – i alt 466 pakker – der også omfatter materiale fra Document Center 7771, enkelte fotografier af militærakter samt af materiale fra Nürnberg. Den er opstillet på Rigsarkivets læsesal som arkivfortegnelse nr. 193.

Det er dog ikke således, at der nu i Rigsarkivet findes gengivelser af alt det materiale, der engang har været i udenrigsministeriets arkiv vedrørende Danmark eller vedrørende forhold af interesse for Danmark. En del af akterne er gået tabt på forskellig måde. Fra den sidste del af krigens tid mangler materialet næsten fuldstændigt, først og fremmest fordi det blev tilintetgjort, da de fjendtlige hære nærmede sig. En ikke ubetydelig del af arkiverne blev som nævnt overtaget af russerne. Hertil kommer, at det for delegationen var umuligt at foretage en fuldstændig gennemgang af det yderst omfattende materiale, som ikke specielt angik Danmark. Der var heller ikke, med de økonomiske midler der var til rådighed, mulighed for at fotografere hvert eneste stykke papir, der havde relation til Danmark. Dels er duplikater, som regel også arkivudklip, udeladt, og der er ved udvælgelsen taget hensyn til materialets historiske relevans. Den supplerende undersøgelse, som i 1953 blev foretaget i London, har selvfølgelig i nogen grad rådet bod på visse mangler, men dels var pengemidlerne også i dette tilfælde begrænset, dels var det ikke muligt at få adgang til selve arkiverne i Whaddon Hall, således at der kun kunne fås fotografier af det materiale, der i forvejen var fotograferet af andre. Det er derfor Rigsarkivets håb, at det inden alt for længe vil blive muligt at foretage en kontrolgennemgang af arkiverne i Auswärtiges Amts politiske arkiv i Bonn.

Uanset de mangler, der er og må være, kan der dog ikke være tvivl om, at

Rigsarkivets fotografier af akter fra udenrigsministeriets arkiver i det væsentlige omfatter det materiale, som virkelig har betydning for dansk historie, også i besættelsestiden, og at der her findes et historisk stof, som er af den største værdi for studiet af dansk historie i tiden 1867–1945. Det er da også blevet flittigt benyttet af historikerne, og en del deraf er publiceret i Den parlamentariske Kommissions beretninger bind XII–XIV af Harald Jørgensen, Sven Henningsen og Johan Hvidtfeldt.

De fotografier, som nu findes i Rigsarkivet, omfatter følgende arkiver og arkivgrupper fra besættelsestiden:

Det nye rigskancelli

Auswärtiges Amt

Dienststelle Ribbentrop
Büreau Staatssekretär
Büreau Unterstaatssekretär
Inland
Personal- und Verwaltungsabteilung
Pol. I. Vbd.
Pol. IV
Pol. VI
Pol. IX. USA
Pol. XIII
Ha. Pol. Abt.
Rechtsabt.
Abt. Kult. Pol.
Presse-Abt.
Abt. Reichsrundfunk
Referat Deutschland

Hertil slutter sig en del materiale fra afdelingen Handakten, nemlig: von Etzdorf, Henke, Luther, Renthe-Fink, Ritter og Schmidt (tolken).

Desuden er der en pakke, som indeholder et spredt materiale fra en række forskellige afdelinger.

En række vigtige papirer fra Ribbentrops sekretariat (Büreau RAM) blev tilintetgjort i 1945, men der blev taget mikrofilm deraf. Disse blev gravet ned, men blev senere fundet. Ved hjælp af en fortegnelse i Foreign Office Library har jeg i 1960 foretaget en gennemgang af dette materiale, og der er erhvervet fotografier af den del af disse Loesch-papers, som har interesse for Danmark. Også dette materiale opbevares i Rigsarkivet.

I Bonn findes nu en lille del af arkivet fra Rosenbergs Aussenpolitisches Amt (APA), især stammende fra Rosenbergs medarbejder Scheidt, der opholdt sig i Norge i tiden før 9. april. Dette arkiv findes nu sammen med Auswärtiges

Amt. Der har ikke tidligere været mulighed for at fotografere akter herfra, og ved et besøg i det politiske arkiv 1963 blev der foretaget en gennemgang og bestilt fotografier af det materiale, der kan have betydning for Danmark, hvilket vil sige forberedelserne til det tyske angreb 9. april.

De tyske gesandtskabers og konsulaters arkiver blev efter forholdsvis få års forløb indsendt til Auswärtiges Amt og er således en del af dettes arkiv og er blevet reddet sammen med dette. Gesandtskabets arkiv, der går tilbage til ca. 1864, er af meget stor historisk betydning, men rækker desværre kun til 1939. Derimod er arkivet fra det tyske konsulat i Åbenrå bevaret til ca. 1943. Det indeholder et værdifuldt materiale til belysning af det tyske mindretals historie, især under besættelsen. Begge disse arkiver er blevet fotograferet sammen med Auswärtiges Amts arkiv, og en registratur herover findes i den nævnte arkivfortegnelse nr. 193, s. 34–41 og 42–43. Desuden er der også fotograferet enkelte akter fra tyske gesandtskaber i andre lande.

Når det tyske gesandtskabs arkiv nu kun er bevaret til 1939, skyldes det, at akterne fra den følgende tid ikke var sendt til Berlin, men stadig fandtes i København. Efter hvad dr. Werner Best har forklaret i 1951 blev langt den overvældende del af arkivet tilintetgjort i dagene forud for 5. maj 1945 i henhold til forholdsordre. Undtaget var kun rene konsulatsakter samt materiale vedr. økonomiske spørgsmål. Der var også givet ordre til at destruere konsulaternes arkiver.

Det må formodes, at englænderne ved deres ankomst til Danmark har overtaget, hvad de fandt af tyske akter. Flere forskellige document teams var virksomme her i landet. Der er da også i World War II Record Division i Alexandria fundet fotokopier af akter fra det tyske gesandtskab vedrørende økonomiske forhandlinger. Hvad der i øvrigt er sket med det tyske materiale, som englænderne må formodes at have overtaget her i landet, kan ikke siges med sikkerhed. Noget kunne tyde på, at det er blevet sendt til SHAEF-hovedkvarteret, muligvis kan det dog også være kommet til German Control Commission (GCC), den engelske besættelsesmagts administration. Også andre muligheder foreligger. Det vil dog næppe være muligt at få klarlagt dette problem, før de engelske arkiver bliver tilgængelige.

Tyske militærarkiver

Det tyske hærarkiv i Potsdam omfattede dels den preussiske hærs arkiver før 1919, dels det tyske hærarkiv efter 1919. Her samledes også et omfattende materiale fra OKH og OKW samt de krigsdagbøger og virksomhedsberetninger, som de enkelte afdelinger var pligtige til at indsende. Krigsdagbøgerne (KTB) førtes af hæren i felten, fra bataljon og opefter, virksomhedsberetningerne (TKB) udarbejdedes af felthærens kommandomyndigheder Ic, IIa osv. som bilag til KTB, endvidere af enheder og stabe med særlig mission og af de hær-enheder, som i længere tid ikke regnede med at komme ud for kamphandlinger.

KTB førtes dag for dag og er således et historisk materiale af særlig stor kildeværdi. TKB omfattede længere tidsrum og er ofte yderst summariske.

En del af Hærarkivet blev ødelagt ved en brand i februar 1942. Den originale KTB for Gruppe 21, som førte angrebet mod Norge og Danmark den 9. april, blev således tilintetgjort ved denne lejlighed. Det lykkedes dog på forskellig måde at rekonstruere en del af det tabte materiale.

Som bilag til KTB eller TKB fandtes ofte en del originale akter eller afskrifter deraf. I øvrigt kom de enkelte hærenheders arkiver ikke til Potsdam. En del synes ret hurtigt at være tilintetgjort i henh. til gældende ordre. Den del af arkivet, som blev tilbage, må som regel være forblevet ved de militære kontorer. Efterhånden som de enkelte enheder var ved at blive taget til fange, ødelagde de deres arkiver, noget blev dog også erobret af de allierede, som udnyttede det til efterretningsformål. Efter hvad en sagkyndig har oplyst, blev det derefter tilintetgjort. I hvert fald er der ikke i de tyske divisionsarkiver, som blev overtaget af amerikanerne, truffet andet materiale end det, der tidligere var kommet til Potsdam, eventuelt til et af dette arkivs forskellige afdelinger rundt om i riget.

Ligesom Auswärtiges Amts arkiv blev også Hærarkivet evakueret. Det fortælles, at man i den sidste tid havde anbragt arkiverne i et tog, således at man hele tiden kunne flytte dem, alt efter stillingen på fronten. De blev erobret af den engelske 21. armé og blev derefter overført til USA, hvor de først var anbragt i Camp Richie i Maryland under kontrol af efterretningsfolk. Herfra overførtes arkiverne til Pentagon i 1946, og fire år senere blev de anbragt i en stor fabriksbygning i Alexandria, Virginia. World War II Record Division, som er den nuværende betegnelse for arkivet, er i dag en del af det amerikanske forbundsarkiv, National Archives i Washington DC. Allerede i 1952 begyndte man at forberede en tilbagelevering til Vesttyskland. Denne er i dag ved at være afsluttet. Enkelte arkivalier vil dog forblive i Alexandria.

I 1955 blev der nedsat en amerikansk komité, som havde til opgave at studere krigsdokumenter i amerikanske arkiver. Den blev i 1956 et udvalg under American Historical Association. Den har siden da gennemført en omfattende – men dog ikke fuldstændig – mikrofotografering af det materiale, der fandtes i World War II Record Division. Efterhånden som registrering og fotografering skred frem, blev der på grundlag af de udarbejdede data sheets udgivet dupliserede Guides to German Records Microfilmed at Alexandria, Va. (indtil nu 39 bind). De er udsendt af National Archives og indeholder oplysning om serial numbers, spolenummer, proveniens, amerikansk arkivsignatur, fotograferingens karakter, optagelsesnumre og giver desuden en kort beskrivelse af indholdet. Kopier – også negativ- eller ozalidkopier – kan købes i National Archives. Prisen er 8 cents pr. fod, men man skal købe hele spoler ad gangen. De koster som regel 7–8 dollars.

De militærarkiver, som er sendt tilbage til Tyskland, går sædvanligvis via Koblenz til Militärgeschichtliches Forschungsinstitut i Freiburg, hvor de udnyttes til forskningsbrug. Først når dette er sket – og det vil ofte tage lang tid –

kommer de tilbage til Militærarkivet i Koblenz, som er en afdeling under Bundesarchiv. Det vil derfor i øjeblikket ofte være forbundet med ret betydelige vanskeligheder at benytte det tilbageleverede arkivmateriale. Det kan tilføjes, at Militærarkivet i Koblenz foruden enkelte Nachlässe og håndskrifter også har visse militærarkiver, som ad anden vej er kommet dertil. Nævnes kan et lille arkiv, der stammer fra 11. panserdivisions skyttebrigade, som var med ved angrebet på Danmark 9. april. Dette materiale vil nu blive fotograferet til Rigsarkivet.

Efter at militærarkiverne var kommet til Pentagon, havde en dansk privatmand adgang til at få fotokopier af visse dele af de tyske militærarkiver, ikke mindst fra det arkiv, der stammer fra den øverstbefalende i Danmark. Dette materiale blev stillet til rådighed for Den parlamentariske Kommission og er udnyttet i bind XII, der indeholder materialet om det tyske angreb den 9. april. Senere er det afleveret til Rigsarkivet. Det var dog klart, at der her ikke kunne være tale om nogen fuldstændig gennemgang eller udnyttelse af dette omfattende materiale. Det lykkedes dog ikke i de følgende år at få foretaget en undersøgelse af disse arkiver. Først i 1954 blev der skabt lidt klarhed herover, da jeg fik tilladelse til at aflægge et besøg i World War II Record Division. Adgang til at se materialet var der dog ikke tale om. Året efter blev forhandlingerne fortsat, og der blev da opnået tilsagn fra amerikansk side om, at man efter egen gennemgang ville foretage en fotografering af de akter, som havde interesse for dansk historie. Fra dansk militær side ønskede man imidlertid, at fotografering skulle ske, efter at en dansk historiker havde haft adgang til at gennemgå materialet. Det lykkedes den danske ambassade at opnå tilladelse hertil, og jeg blev da af Rigsarkivaren udpeget til at bearbejde materialet. Det kneb med at skaffe penge til rejse og fotografering, men da Frihedsfonden bevilgede de nødvendige midler, kunne arbejdet tage sin begyndelse 4. maj 1960. Det varede til 28. juni.

Gennemgangen af de amerikanske hærarkiver var forbundet med ret betydelige vanskeligheder. Det var svært at få en fuldstændig oversigt over, hvad der i det hele taget var, og registreringen af de enkelte arkiver var ikke altid tilfredsstillende – hvis de da overhovedet var registreret. Der måtte endvidere skaffes fuldstændige oplysninger om, hvilke divisioner der havde været i Danmark. Der er dog ikke tvivl om, at det lykkedes at få fat på den væsentligste del af det materiale, der fandtes om Danmark.

En del af akterne var sendt tilbage til Tyskland inden min ankomst til Washington, andet blev returneret, inden fotograferingen kunne finde sted. I disse tilfælde var det nødvendigt at klare sig med kopier af de film, som var registreret i de nævnte Guides. Dette har den ulempe, at der nu og da måske kun er ganske enkelte optagelser, som har interesse for Danmark, så fremgangsmåden er både dyr og upraktisk. I øvrigt er samtlige 39 bind af disse bind gennemgået af DNH.s medarbejder cand. mag. Hans Kirchhoff såvel som af mig, og der er derefter bestilt kopier af de spoler, som skønnes at indeholde materiale af nogen væsentlig betydning for Danmark. Det har derved været muligt i nogen

grad at kontrollere, om der på grund af den mangelfulde registrering har været materiale, som ikke blev fundet ved gennemgangen i USA. Herved skulle der være skabt nogenlunde sikkerhed for, at der er skaffet mikrofilm af de militærakter, som har nogen betydning for Danmark. De sidste spoler vil være i Danmark omkring 1. januar 1964. Filmene fra 1960 og senere findes alle i Rigsarkivet. De er kun tilgængelige for historikere, der arbejder med besættelsestidens historie, og kun efter særlig tilladelse, som regel fra rigsarkivaren.

Den del af fotograferingen i World War II Record Division, som blev gennemført i 1960, omfatter følgende enheder: OKW, OKH, nogle ganske enkelte sager fra OKM.s arkiv, AOK 20, hvilket vil sige Gruppe XXI eller Falkenhorsts stab, Höhere Kommando XXXI eller Kaupisch' stab, Befehlshaber Dänemark, følgende divisioner: 23, 71, 166, 170, 198, 218, 361, 363, 416, 460, Wehrwirtschafts- und Rüstungsamt under OKW (på kopispoler fra National Archives), en del kort og enkelte mindre optagelser af mere speciel karakter.

Office of the Chief of Military History

Den amerikanske hær har en særlig afdeling til at udforske krigshistorien, ikke mindst den anden verdenskrigs historie. En stor stab af historikere og andre er her i gang med bearbejdelsen af det omfattende materiale, der i dag er stillet til forskningens disposition. Her opbevares dels enkelte originale militærakter, f. eks. nogle krigsdagbøger fra Wehrmachtsführungsstab, dels forskellige beretninger, som er blevet til i OKW under krigen. Af størst betydning er dog de redegørelser, som er udarbejdet af tyske generaler eller af amerikanske sagkyndige. Af særlig interesse er general Walter Warlimonts Interpretation and Commentary on the Jodl Diaries (Ms # P-215). Der er bestilt film af disse samt af det øvrige materiale, som har betydning for dansk historisk arbejde.

Den tyske marines arkiv

Visse dele af marinens arkiv synes at være blevet ødelagt i Berlin ved et bombardement i 1943. Ved krigens slutning fandtes den væsentlige del af det omfattende materiale i Bad Tambach ved Coburg. Den 7. april 1945 oplystes det, at man i henhold til ordre havde tilintetgjort en del af materialet, mens det øvrige var blevet sikret. Det udgjorde den såkaldte Kriegswissenschaftliche Abteilung, der, når fjenden nærmede sig, skulle overtages af viceadmiral Assmann som civilperson.

Efter at de allierede havde erobret arkivet, blev det overført til det britiske admiralitet i Whitehall, hvor det endnu opbevares. Det vil blive tilbageleveret til Tyskland sidst på året 1963.

En mikrofilm af marineakterne – eller i hvert fald af en del af disse – findes hos Director of Naval History, US Navy Department. Så vidt vides er der ikke udgivet nogen fortegnelse over disse film.

Da jeg i 1960 var i London på vej til USA, aflagde jeg besøg i Admirali-

tetets historiske afdeling, hvor jeg straks fik adgang til at gennemgå enkelte arkivalier. Det stod mig hurtigt klart, at der her var tale om et materiale af stor historisk betydning. Jeg fik senere Admiralitetets tilladelse til at gennemgå arkiverne og lade den del affotografere, som havde interesse for Danmark. Denne gennemgang fandt sted i juli 1960. Der var ikke adgang til nogen fortegnelse over arkivet. Kun ved at studere Søkrigsledelsens opbygning og stille spørgsmål til arkivarerne samt ved hjælp af henvisninger i akterne til andre arkivgrupper var det muligt at finde frem til det relevante materiale. En del er som sagt tabt, og der kan næppe være tvivl om, at i hvert fald det væsentligste af det, der var tilbage, er blevet gennemgået, ikke mindst fordi det vigtigste stof fandtes i krigsdagbøgerne eller i de særlige bilagspakker, der hører dertil.

Fotograferet er følgende krigsdagbøger: 1. Seekriegsleitung Teil A. Fuldstændigt fra krigsudbruddet til 15. april 1940, derefter delvis for tiden til og med juni 1940, august–november 1942, januar 1943, april 1943–20. april 1945. Fuldstændig fotograferet er: KTB for Marinebefehlshaber Dänemark 6. april 1940–28. februar 1945, for Kommandant Westdänemark 9. april 1940–15. februar 1945, Kommandant Nordjütland m.m. 30. april 1940–15. februar 1945, Kommandant Südjütland m. m. 1. april 1943–31. december 1944 og Inselkommandant Bornholm 16. marts 1943–15. marts 1945. Desuden er der fotograferet dele af KTB fra forskellige lokale enheder i Danmark, fra Marinegruppenkommando Ost og West, Marineoberkommando Ostsee, Marinestation Ostsee. Hertil slutter sig en række akter. Af størst betydning er Raeders personlige papirer og en del materiale vedr. Weserübung, afdelingen Völkerrecht, Propaganda und Politik.

Af de fotograferede krigsdagbøger er KTB for 1/Skl. af særlig stor betydning. Den var på en måde fælles for de forskellige afdelinger af marineledelsen, og heri genspejles de væsentligste begivenheder på de militære fronter. Den har ikke mindst betydning for studiet af forhistorien til 9. april. Vigtigt er det også, at den når helt frem til april 1945. Materialet fra krigens sidste tid er ellers yderst fragmentarisk. Af stor betydning er også den krigsdagbog, som blev ført af Admiral Dänemark, idet den dag for dag giver oplysning om begivenhederne i Danmark, helt frem til februar 1945.

Angående opbevaring og tilgængelighed gælder det samme, som er anført ved materialet fra Alexandria.

Det tyske luftvåben

Mens vigtige dele af hærens og marinens arkiver er bevaret, er det kun stumper, der er tilbage af luftvåbnets arkiver. Her synes ordren om at tilintetgøre arkiverne i det væsentlige at være blevet udført. I Alexandria findes noget (jf. Guide nr. 24 og 25), som dog stort set ikke har betydning for Danmark. Vigtigere er de arkiver, som opbevares i det britiske Air Ministry i London. Der er her

bl. a. lidt materiale fra Luftflotte 5 (KTB med bilag), KTB fra Seenotbezirkstelle Aalborg. Vigtigst er materialet fra X. Fliegerkorps, der deltog i angrebet den 9. april. Der findes derfor her et udførligt materiale vedr. Weserübung, først og fremmest til belysning af flyvevåbnets indsats.

SS, Sicherheitsdienst og det tyske politi

De fleste steder lykkedes det de lokale politi- og SD-kontorer at få tilintetgjort deres arkiver, inden de allierede hære kom. Enkelte steder har de engelsk-amerikanske document teams dog kunnet overtage mere eller mindre intakte arkiver. Mærkeligt er det, at så forholdsvis meget materiale fra Reichssicherheitshauptamt og de andre Hauptämter, især SS-Hauptamt og Persönlicher Stab Reichsführer-SS, er blevet bevaret fra tilintetgørelsen. En del af dette materiale forblev i det amerikanske Document Center 7771 i Berlin, hvor man først og fremmest har alle bevarede SS-personalakter, men også andet SS-materiale, bl. a. fra Volksdeutsche Mittelstelle (VOMI), hvis arkiver i krigens sidste tid led svære tab ved brand. I 1947 og 1948 foretog den danske arkivdelegation og en politidelegation en gennemgang af aktmaterialet i Document Center 7771 – men ikke af personalakterne. Et eksemplar af de fotokopier, som blev resultatet af dette arbejde, findes i Rigsarkivet, pk. 441–443. I pk. 442 og 443 findes specifikation af hvert enkelt dokument i disse to pakker. Pk. 441 omfatter sager fra RSHA.s arkiv, pk. 442 materiale fra SS-Hauptamt, SS-Führungshauptamt, VOMI, Hauptamt SS-Gericht og Rasse- und Siedlungshauptamt, pk. 443 indeholder en del breve til og fra Rigsfører-SS. Proveniensen fremgår ikke af fortegnelsen.

Langt det meste af det erobrede SS-, SD- og politimateriale er dog kommet til World War II Record Division, hvorfra det nu tilbageleveres til Bundesarchiv i Koblenz, som også har modtaget afleveringer fra Document Center 7771.

Da amerikanerne skulle ordne dette materiale, fik man den ulyksalige idé at opdele det efter den såkaldte Einheitsaktenplan (EAP), det vil sige den i 1943 udarbejdede aktplan, som var fælles for OKW og OKH. Det var nok oprindelig tanken, at man ville ordne de smågrupper, som ikke naturligt hørte hjemme i de almindelige arkiver, først og fremmest i de militære arkiver, efter denne plan, altså rent sagligt. Da man anbragte arkiverne fra RSHA og de andre Hauptämter i EAP-grupper, blev der skabt en ordning, som ikke bare fra et arkivalsk, men også fra et praktisk synspunkt er yderst uheldig. Hertil kom, at man ikke respekterede det oprindelige kontorsystem. Dette ses bedst ved arkivet fra Persönlicher Stab Reichsführer-SS, idet der i Library of Congress findes fotokopier, som er taget på et tidligt tidspunkt, før nyordningen blev gennemført. Kopierne viser, at da fotograferingen fandt sted, lå akterne endnu ordnet efter det nævnte kontors aktplan.

Hertil kommer, at dette materiale var dårligt registreret, der fandtes kun nogenlunde fuldstændige, men alt andet end udførlige fortegnelser over grup-

perne EAP 164: KZ-Lager og 173: RSHA. Desuden var det ved hjælp af et særligt kartotek muligt at finde frem til en del af materialet vedr. de enkelte lande i den vigtige gruppe EAP 161b: Persönlicher Stab. Det var derfor muligt at få fotograferet ret betydelige dele af grupperne EAP 161b og 173, selv om en fuldstændig udnyttelse kun ville have været mulig ved at gennemblade de henimod 200 løbende hyldemeter arkivalier i 161 og 173. De øvrige grupper har der ikke været nogen mulighed for at udnytte, da der overhovedet ikke fandtes noget hjælpemiddel til at finde frem til relevant materiale. Der synes dog heller ikke i disse arkiver at kunne være tale om historisk kildestof af samme vigtighed som det, der findes i 161b og 173.

For disse arkivers vedkommende er det af stor betydning, at det gennem de udgivne Guides har været muligt at få en oversigt over indholdet. Nr. 32 omfatter: EAP 172: ordenspoliti m.m., EAP 163: SS-rekruttering m.m., EAP 161b: Persönlicher Stab; nr. 33: EAP 161b–n: forskellige Hauptämter, EAP 162: SS Territoriale Gliederung, EAP 163: SS-rekruttering og EAP 164: KZ-Lager; nr. 39: EAP 170: Gliederung der deutschen Polizei, EAP 172: Ordnungspolizei og EAP 173: RSHA, som er langt den overvejende del af materialet. Der er fra National Archives bestilt kopifilm af det materiale, som kan synes relevant, og som ikke i forvejen er fotograferet, og der skulle herefter være skabt nogenlunde sikkerhed for, at man i Danmark kan få kendskab til de akter i EAP 161–173, det vil sige fra SS-, SD- og politiarkiverne, som har interesse for dansk historie.

I Hoover Institute and Library i Palo Alto syd for San Francisco findes en række Himmler Files (se Guide to Captured German Documents s. 25 ff). En kort undersøgelse i 1954 synes at vise, at der her er tale om fotografering af materiale, der findes i Alexandria, nemlig akter fra Persönlicher Stab Reichsführer-SS. Library of Congress i Washington har også en afdeling, betitlet Himmler Files (se Guide to Captured German Document s. 50 ff). En delvis gennemgang i 1960 har vist, at der også her er tale om arkivalier fra Persönlicher Stab Reichsführer-SS, altså det samme materiale som findes i Alexandria under EAP 161b. Da EAP 161b var vanskeligt at udnytte, blev enkelte aktstykker for en sikkerheds skyld fotograferet. Film i Rigsarkivet.

Materiale fra krigsforbryderprocesserne

Når man endnu før krigens afslutning med så stor iver tog fat på en fuldstændig gennemarbejdelse af det enorme arkivmateriale, som hærene havde erobret, skyldtes det som nævnt også hensynet til de store krigsforbryderprocesser, først og fremmest hovedprocessen i Nürnberg. Stenografisk gengivelse af retsforhandlingerne er trykt i det store værk: *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof Nürnberg* bd. I–XLII, 1949, der også foreligger i engelsk udgave. Heri er der også gengivet en del af det benyttede aktmateriale. På tilsvarende måde har man publiceret materialet fra de 12 små

krigsforbryderprocesser, hvoraf især de to sidste har interesse. Nr. 11, den såkaldte Wilhelmstrasse-proces, omfatter ikke blot folk fra Auswärtiges Amt, men også fra RSHA, bl. a. Schellenberg. Nr. 12, OKW-processen, angår militærpersoner. En del af dette materiale er publiceret i Military Tribunals Nuremberg. Trial of War Criminals I–XV, 1949–52.

Disse udgaver omfatter dog ikke alt, hvad der blev indsamlet i forbindelse med processen. Så vidt det kan ses, blev alt materiale, såvel referater som akter, duplikeret, og der findes flere steder store samlinger af dette dupliserede materiale, først og fremmest i Staatsliches Archivlager i Göttingen, Statsarkivet i Nürnberg, hvortil amerikanerne afleverede »restoplaget«, da Justitspaladset blev rømmet, samt i Institut für Zeitgeschichte i München. Instituttet har udarbejdet et yderst omfattende kartotek til dette uhyre materiale, som fylder mange hyldemeter. Kortene er duplikeret, og et eksemplar findes bl. a. også i Göttingen. Hvert dokument er registreret på et kort med henvisning til dets nummer, og kortene er derefter ordnet sagligt og efter personer. Da materialet er opstillet efter disse numre, kan man let finde det pågældende dokument frem.

Kartoteket omfatter ikke de små krigsforbryderprocesser, og for at kunne udnytte dette materiale er det nødvendigt at gennemgå de enkelte sager, først og fremmest nr. 11 og 12. Et fuldstændigt eksemplar af materialet fra såvel den store som de små processer findes i Göttingen. Også det nævnte institut har et eksemplar, der i hvert fald for den store proces' vedkommende synes at være fuldstændigt. Her findes der desuden en stor samling af de interrogations, der blev foretaget af anklagede og vidner m. fl. De er ordnet alfabetisk efter personer og omfatter også senere modtagne beretninger, bl. a. en del fra dr. Werner Best. Efter hvad Instituttet har oplyst, er samlingen af interrogations i Statsarkivet i Nürnberg endnu mere fuldstændigt end samlingen i Instituttet.

Det har ikke været muligt at fastslå, hvor det »originale« materiale – ofte kopier – fra Nürnberg-processerne er blevet af. Det sandsynligste er vel, at det nu findes i de lande, hvorfra anklagere optrådte ved processerne. Den amerikanske anklagers materiale fra hovedprocessen findes i National Archives. Der er foretaget en delvis gennemgang heraf, og enkelte akter, som enten var originaler eller på anden måde skønnedes at have værdi, er blevet fotograferet. Film i Rigsarkivet. Forhåbentlig vil det inden alt for længe blive muligt at foretage en fuldstændig gennemgang af det dupliserede materiale fra såvel hovedprocessen som de mindre processer samt af de nævnte interrogations, så der kan skaffes mikrofilm af de aktstykker og afhøringer m. m., som indeholder oplysninger af værdi for dansk historie, og som ikke på anden måde er kendt.

I rigsarkivet findes i øvrigt i forvejen 4 pk., nr. 463–466, med materiale, som har forbindelse med den store Nürnberg-proces. Den ene indeholder kopier af dokumenter og afhøringer vedrørende aktionen den 9. april, mens den anden er stenografisk referat af den ved Nürnberg-domstolen foretagne afhøring af storadmiral Raeder. Desuden er der en pk. vedr. Aussenpolitisches Amt og Nordische Gesellschafts arbejde i Danmark og Norge.

Der foreligger som nævnt en kortfattet arkivfortegnelse over fotokopierne af akter fra det tyske udenrigsministeriums, rigskancelliets og gesandtskabets arkiver, fra Document Center 7771, tidligere erhvervede dokumenter fra de tyske krigsarkiver i USA og noget materiale fra den store Nürnberg-proces. Derimod er der endnu ikke udarbejdet nogen særlig registratur over det materiale, som kun findes på film, men det er dog muligt at få en foreløbig oversigt herover ved hjælp af de afgivne bestillingslister, der indeholder oplysning om spole-numre for de enkelte arkivalske enheder, der er fotograferet. Når det drejer sig om materiale fra World War II Record Division, vil de 39 bind af de nævnte Guides også kunne give en vis orientering. Det er tanken, når alle film er kommet til Rigsarkivet, at lave en fuldstændig fortegnelse med kort angivelse af indholdet i hver enkelt fotograferet enhed. Forarbejdet hertil er i gang. I øvrigt har DNH ved cand. mag. Hans Kirchhoff og Rona Carlsen MA udarbejdet et saglig ordnet kartotek over så at sige alt det tyske materiale vedr. besættelsestiden i Rigsarkivet, hvad enten der er tale om film eller pakker af fotokopier. Der gives heri dog kun en summarisk redegørelse for indholdet af de enkelte læg. Der er altså ikke tale om en registrering af hvert enkelt dokument. En sådan er kun foretaget af de aktstykker, som angår forberedelserne til angrebet den 9. april, problemer i forbindelse med minering og den danske handelsflådes forhold i tiden fra krigsudbruddet til besættelsen. En afskrift af disse kartoteker er ved at blive udarbejdet i Rigsarkivet og vil her blive gjort tilgængelig for historikerne.

Da det er vanskeligt at benytte det tyske materiale uden at have et indgående kendskab til opbygningen af den tyske militære organisation, af SS, SD og politiet, i Tyskland såvel som i Danmark, har DNH ved cand. mag. Hans Kirchhoff udarbejdet en række dupliserede oversigter herover:

1. Kortfattet oversigt over den tyske krigsmarine 1939–1945.
2. Kortfattet oversigt over Oberkommando der Wehrmacht, Oberkommando des Heeres og Oberkommando der Luftwaffe 1939–1945.
3. Kortfattet oversigt over SS, tysk politi og Sicherheitsdienst 1939–1945.
4. Kortfattet oversigt over tysk militær og politi i Danmark 1939–1945.

Hertil slutter sig: Oversigt over forkortelser inden for tysk militær, politi og SS.